

Program razvoja podeželja
Republike Slovenije
za obdobje 2007 - 2013

PRILOGA 8:
OPIS AVTOHTONIH IN
TRADICIONALNIH PASEM
DOMAČIH ŽIVALI

1 UVOD

Seznam avtohtonih in tradicionalnih pasem domačih živali z njihovim opisom¹ predstavlja osnovo za izvajanje kmetijsko okoljskega podukrepa reja avtohtonih in tradicionalnih pasem domačih živali, katerega cilj je ohranjanje tovrstnih pasem v reji.

Pogoje za izvajanje kmetijsko okoljskih podukrepov poleg slovenskih predpisov, določajo tudi predpisi EU na področju razvoja podeželja. Za izvajanje določb petega odstavka 30. člena Zakona o kmetijstvu² in skladno z določbami, opredeljenimi v Uredbi Sveta (ES) št. 1698/2005³ in Uredbi Komisije (ES) št. 1974/2006⁴, se podpore za rejo domačih lokalnih pasem lahko dodelijo za rejo tistih pasem, ki jim grozi, da bodo izgubljene za kmetovanje. Pri tem je potrebno upoštevati tudi kriterije za določitev meje na osnovi števila plemenic (*preglednica 1*), ko se smatra, da je pri posameznih vrstah domačih živali pasma v nevarnosti, da bo izgubljena za kmetovanje. To število mora biti potrjeno od priznanega tehničnega organa ali rejske organizacije/združenja, ki mora tekoče voditi rodovniško knjigo za posamezno pasmo. Organ mora imeti potrebne izkušnje in znanje za identificiranje živali posameznih pasem.

Preglednica 1: Število plemenic, pri katerem se smatra, da je pri posameznih vrstah domačih živali pasma v nevarnosti, da bo izgubljena za kmetovanje (Priloga IV Uredbe Komisije (ES) št. 1974/2006⁴)

Vrsta	Kriterij za določitev meje, ko je pasma v nevarnosti, da bo izgubljena za kmetovanje (Število plemenic*)
Govedo	7.500
Ovce	10.000
Koze	10.000
Kopitarji	5.000
Prašiči	15.000
Perutnina	25.000

*: Število plemenic iste pasme (izračunano za vse države članice EU), ki so na razpolago za čisto pasemsko razmnoževanje in so pri državah članicah vpisane v rodovniške knjige, ki jih vodi pooblaščen rejska organizacija, ki jo je država članica priznala v skladu z zootehnično zakonodajo Skupnosti.

2 DELITEV PASEM IN TERMINOLOŠKA POJASNILA

Pasme domačih živali so razvrščene v dve skupini, in sicer:

- lokalne (avtohtone in tradicionalne),
- tujerodne (alohtone, eksotične).

2.1 Avtohtone pasme

Avtohtone pasme so tiste pasme domačih živali, za katere je na osnovi zgodovinskih virov o pasmah dokazano, da so pasme po izvoru iz Republike Slovenije, da je bila Republika Slovenija prvotno okolje za razvoj pasem in da zanje obstaja slovenska rejska dokumentacija, iz katere je razvidno, da se za pasme vodi poreklo že najmanj pet generacij. Za pasme se izvajajo rejska in selekcijska opravila.

¹ Pripravili: prof.dr. Andrej Šalehar, viš.pred.mag. Marko Čepon, Metka Žan Lotrič, univ.dipl.inž.zoot., doc.dr. Drago Kompan, prof.dr. Antonija Holcman, prof.dr. Franc Habe, as.mag. Dušan Terčič; vsi Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko, Groblje 3, 1230 Domžale

² UL RS, št. 51/06 - uradno prečiščeno besedilo

³ Uredba Sveta (ES) št. 1698/2005 z dne 20. septembra 2005 o podpori za razvoj podeželja iz Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja (EKSRP) (UL L št. 277 z dne 21.10.2005, str. 1)

⁴ Uredba Komisije (ES) št. 1974/2006 z dne 15. decembra 2006 o podrobnih pravilih glede uporabe Uredbe Sveta (ES) št. 1698/2005 o podpori za razvoj podeželja iz Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja (UL L 368 z dne 23.12.2006, str. 15)

2.2 Tradicionalne pasme

Tradicionalne pasme so tiste pasme domačih živali, ki po izvoru ne izhajajo iz Republike Slovenije oz. za katere to ni dokazano. Pasma so v Republiki Sloveniji v neprekinjeni reji več kot petdeset let (kopitarji, govedo) oz. trideset let (ostale vrste domačih živali). Za pasme obstaja slovenska rejska dokumentacija, iz katere je razvidno, da se za pasme vodi poreklo že najmanj pet generacij. Za pasme se izvajajo rejska in selekcijska opravila. Njihovo poimenovanje vključuje besedo »slovenska (i, o)« ali drugo slovensko krajevno ime.

2.3 Tujerodne pasme

Tujerodne pasme so tiste pasme domačih živali, ki niso nastale na območju Republike Slovenije in v Sloveniji niso v neprekinjeni reji več kot petdeset let (kopitarji, govedo) oz. trideset let (ostale vrste domačih živali).

3 SEZNAM LOKALNIH PASEM ZA POTREBE IZVAJANJA KMETIJSKO OKOLJSKEGA PODUKREPA REJA AVTOHTONIH IN TRADICIONALNIH PASEM DOMAČIH ŽIVALI

V skladu s 4. členom Pravilnika o ohranjanju biotske raznovrstnosti v živinoreji⁵, se z namenom rednega in stalnega spremljanja stanja biotske raznovrstnosti v živinoreji, vodi Register pasem z zootehniško oceno (v nadaljevanju: register), ki je dostopen tudi na spletnem naslovu: http://www.bfro.uni-lj.si/Kat_center/genska_bank/Default.htm.

Register se izpolnjuje vsako leto v mesecu decembru, vključuje pa naslednje skupine podatkov:

- leto in ime pasme,
- osnovni podatki: skupina pasem, stalež, stopnja ogroženosti in rabe ipd.,
- genska banka: in situ, ex situ,
- podatki v mednarodnih podatkovnih zbirkah,
- rejski program: rejski cilji, označevanje, merjenje proizvodnih lastnosti, ocena zunanosti, test proizvodnosti, plemenska vrednost, odbira živali ipd.,
- ocena posebne genetske vrednosti za ohranjanje živalskih genskih virov: posebne lastnosti, posebna prilagojenost, ocena ogroženosti,
- zootehniška ocena ter kratkoročni in dolgoročni ukrepi.

Za potrebe izvajanja kmetijsko okoljskega podukrepa reja avtohtonih in tradicionalnih pasem domačih živali, so skladno z Uredbo Komisije (ES) št. 1974/2006 v seznam slovenskih avtohtonih in tradicionalnih pasem domačih živali vključene pasme, opredeljene v preglednicah 2 in 3.

Preglednica 2: Stalež slovenskih avtohtonih pasem domačih živali v Republiki Sloveniji

AVTOHTONE PASE	Leto	Ocena staleža čistopasemskih živali	Število čistopasemskih plemenic v rodovniški knjigi*	Število čistopasemskih plemenic v genski banki (In situ)	Podatki v mednarodnih podatkovnih zbirkah	
					SANCO/VETS	EFABIS
Cikasto govedo	2005	1.083	450	300	DA	DA
Lipicanski konj	2005	822	225	84	DA	DA
Posavski konj	2005	478	415	-	DA	DA
Slovenski hladnokrvni konj	2005	1.393	1.198	-	DA	DA
Krškopoljski prašič	2005	404	84	30	DA	DA
Jezersko-solčavska ovca	2005	17.500	4.583	990	DA	DA
Bovška ovca	2005	3.600	1.623	837	DA	DA
Istrska pramenka - istrijanka	2005	1.100	703	432	DA	DA
Belokranjska pramenka	2005	800	699	404	DA	DA
Drežniška koza	2005	600	389	201	DA	DA
Štajerska kokoš - štajerka	2005	1.300	-	236	-	DA

*: Čistopasemska žival je tista žival, ki ima starše in stare starše vpisane v glavni del rodovniške knjige iste pasme.

Preglednica 3: Stalež slovenskih tradicionalnih pasem domačih živali v Republiki Sloveniji

⁵ UL RS, št. 90/2004

TRADICIONALNE PASME	Leto	Ocena staleža čistopasemskih živali	Število čistopasemskih plemenic v rodovniški knjigi*	Število čistopasemskih plemenic v genski banki (In situ)	Podatki v mednarodnih podatkovnih zbirkah	
					SANCO/VETS	EFABIS
Ljutomerski kasač	2005	500	262	-	DA	DA
Haflinški konj	2005	274	249	-	DA	DA
Slovenska landrace (linija 11)	2005	13.471	4.055	-	DA	DA
Slovenska landrace (linija 55)	2005	331	255	-	DA	DA
Large white (linija 22)	2005	2.584	869	-	DA	DA
Oplemenjena jezersko-solčavska ovca	2005	80.000	7.569	-	DA	DA
Slovenska sanska pasma	2005	2.500	484	-	DA	DA
Slovenska srnasta pasma	2005	4.500	1.440	-	DA	DA
Slovenska grahasta kokoš	2005	1.359	-	1.129	-	DA
Slovenska srebrna kokoš	2005	654	-	579	-	DA
Slovenska rjava kokoš	2005	2.570	-	2.254	-	DA
Slovenska zgodaj operjena kokoš	2005	322	-	293	-	DA
Slovenska pozno operjena kokoš	2005	333	-	305	-	DA
Slovenska pitovna kokoš	2005	277	-	254	-	DA

*: Čistopasemska žival je tista žival, ki ima starše in stare starše vpisane v glavni del rodovniške knjige iste pasme.

V preglednicah 2 in 3 je navedena tudi informacija o tem, v katerih mednarodnih podatkovnih zbirkah so na razpolago podatki o posamezni pasmi. Zbirke, vključno s spletnim naslovom, so naslednje:

- SANCO - Veterinary Web site (SANCO/VETS):
 - govedo: <http://forum.europa.eu.int/irc/sanco/vets/info/data/breeding/br-bv.html#SLOVENIA>,
 - konji: <http://forum.europa.eu.int/irc/sanco/vets/info/data/breeding/br-eq.html#SLOVENIA>,
 - prašiči: <http://forum.europa.eu.int/irc/sanco/vets/info/data/breeding/br-pc.html#SLOVENIA>,
 - ovce: <http://forum.europa.eu.int/irc/sanco/vets/info/data/breeding/br-ov.html#SLOVENIA>,
 - koze: <http://forum.europa.eu.int/irc/sanco/vets/info/data/breeding/br-cp.html#SLOVENIA>,
- EFABIS - A European Farm Animal Biodiversity Information System: <http://efabis.tzv.fal.de/>.

4 OPIS PASEM PO VRSTAH DOMAČIH ŽIVALI

4.1 Govedo

4.1.1 Opis slovenskih avtohtonih pasem goveda

4.1.1.1 Cikasto govedo

Cikasto govedo je v Sloveniji nastalo iz avtohtonega enobarvnega svetlo rdečkastega (bohinjskega) goveda. Krave prvotnega goveda so v drugi polovici 19. stoletja v povprečju tehtale okrog 200 kg in so dajale dnevno okrog 5 kg mleka na dan (Povše, 1893 cit. po Ferčej, 1947). Ker je bilo v drugi polovici 19. stoletja v sosednjih avstrijskih deželah veliko bolj znano po okvirju večje in produktivnejše pincgavsko govedo, so v tistem času pričeli na Gorenjsko in Tolminsko uvažati bika pincgavske pasme (Mölltalervieh - belansko govedo). Tako se je pričel proces oplemenjevanja enobarvnega goveda s pincgavsko pasmo. Oplemenjeno govedo, ki je bilo po barvi podobno pincgavskemu govedu, so poimenovali cikasto govedo (cika).

Na Tolminskem in v Bohinju se je oblikoval manjši tip živali, ki je bil primernejši za pašo po strmih planinah, v ravninskem predelu Gorenjske pa večji tip. Glede na geografsko območje reje cikastega goveda sta se v drugi polovici 19. in prvi polovici 20. stoletja v Sloveniji izoblikovala dva tipa cikastega goveda: (1) tolminsko cikasto govedo in (2) bohinjsko cikasto govedo, ki je bilo na ravninskem predelu Gorenjske nekoliko večje in se je imenovalo gorenjsko cikasto govedo. Imena so bila pridobljena po geografskih območjih v tem delu Slovenije.

V nasprotju s pincgavsko pasmo je bohinjsko govedo slovelo po odlični relativni mlečnosti (brahiceri izvor). Prav odlične lastnosti mlečnosti so želeli na Bohinjskem utrditi z izboljšanjem rej in s pravilno odbiro plemenskih živali. Zato so v začetku 20. stoletja omejili uvoz pincgavskih bikov. Da bi izboljšali rejo, je bil leta 1923 v radovljiškem okraju, pod katerega je spadal tudi Bohinj, ustanovljen Živinorejski odbor, ki je pričel z načrtnim selekcijskim delom. Že leta 1925 je potekalo licenciranje, istega leta so uvedli tudi rodovniško knjigo in začeli s kontrolo mlečnosti.

Živali cikaste pasme so rdeče barve z značilno belo liso. Bela lisa se začne na vihru, gre preko hrbta do repa, se nadaljuje na repu, nato po stegnih v obliki pase, trebuhu in prsnem košu ter se nadaljuje čez golen v obliki pase. Bela lisa se združi pod vratom. Lisa naj ne bi segala preko križnih kosti. Meja med rdečo in belo barvo naj bi bila nazobčana.

Cikasto govedo
(Fotografija: Metka Žan Lotrič, univ.dipl.inž.zoot.)

4.2 Konji

4.2.1 Opis slovenskih avtohtonih pasem konj

4.2.1.1 Lipicanski konj

Lipicanski konj je ena najstarejših kulturnih pasem konj na svetu. Ime pasme se navezuje na Lipico, kraj izvora pasme na slovenskem Krasu. Lipicancu je dal osnovo kraški konj, kar še najtehtneje dokazuje dejstvo, da so v začetku, ko so kraške konje že začeli križati z uvoženimi, to pasmo vodili pod imenom »konji kraške pasme lipicanske reje«. Nastala je v Kobilarni Lipica, ki jo je leta 1580 ustanovil avstrijski nadvojvoda Karel. Lipicanca so izoblikovali s križanjem tedanjih kraških, španskih in neapolitanskih, pozneje pa še kladrubških in arabskih konj. V 19. stoletju se je pasma razširila v številne dežele tedanje avstro-ogrske monarhije - Hrvaško, Madžarsko, Romunijo, v 20. stoletju pa še v

Avstrijo, Italijo in Slovaško, kjer so nastale državne kobilarne. Zdaj ga redijo v več kot 20 državah Evrope, Afrike, Amerike in Avstralije.

Konj je v baročnem tipu, srednjega okvira, plemenite suhe glave zmerno konveksnega profila, visoko nasajenega labodjega vratu, daljšega, a čvrstega hrbta, ravnega križa, globok in širok, krajših nog z dobro oblikovanimi sklepi in čvrstih kopit. Je dobrohotnega značaja in živahnega temperamenta. Pasma je izjemno ustaljena, njene posebnosti pa so pozna zrelost, dolgoživost, skromnost in vzdržljivost.

Lipicanski konj je tradicionalno uveljavljen kot konj primeren za klasično dresurno jahanje in lažjo, reprezentativno vprego, na splošno velja kot izrazito vsestransko uporaben jahalni in vprežni konj. Na svetu je okrog 3.000 lipicanskih konj; natančnega podatka ni. V Sloveniji je nekaj več kot 600 lipicanskih konj, od katerih jih je v kobilarni Lipica 300, druge pa redijo zasebni rejci.

Kratek opis:

- velikost: žrebci 155 do 160 cm; kobile 150 do 158 cm,
- barva: vranje siva, rjavo siva, vranja, temnejši odtenki rjave; čim manj belih znakov - depigmentiranih mest,
- telesna zgradba:
 - glava: srednje velika, plemenita, suha, zmerno konveksnega profila, oči velike, živahnega pogleda, ušesa srednje velika, elegantna, nozdrvi velike,
 - vrat: srednje dolg, visoko nasajen, usločen in dobro omišičen,
 - telo: dolgo, široko in globoko, srednjega okvira; viher zmerno izražen, dobro formiran; hrbet srednje dolg, prožen, s krajšimi, širokimi in dobro omišičenimi ledji; križ širok, dolg, raven, dobro omišičen; pleče srednje dolgo, dovolj položno,
- noge: korektne, čvrste a suhe, z dobro formiranimi sklepi; biclji srednje dolgi; kopita srednje velika, pravilno oblikovana,
- gibanje: hodi so visoki, energični, enakomerni, lahkotni, zelo izdatni,
- posebne značilnosti: pozna zrelost, dolgoživost, dobro izkoriščanje krme, izrazita vsestranska uporabnost.

Lipicanski konj

(Fotografija: Vir - Katedra za genetiko, animalno biotehnologijo, splošno živinorejo in konjerejo)

4.2.1.2 Posavski konj

Pasma se je izoblikovala na osnovi avtohtonih konj, ki so jih redili v porečju Save, predvsem v Posavju, z bolj ali manj nenačrtnim križanjem s konji različnih pasem, predvsem pa s hladnokrvnimi konji v tipu belgijskega hladnokrvnega konja. Pasma je v Sloveniji tradicionalna na območju Posavja, zlasti na območju Krškega polja in Brežic.

Posavski konj je manjšega okvira, manjše suhe glave, ravnega profila, srednje dolgega vratu, kratkega hrbta, kratkega, a zelo širokega zmerno pobitega križa, zelo globok, čvrstega fundamenta, razmeroma velikih, a čvrstih kopit. Noge so močno porasle z zaščitno dlako. Njegov značaj je dobrohoten, temperament pa miren.

Posavskega konja odlikujejo čvrsta konstitucija, zelo izražen spolni dimorfizem, skromnost in dobra plodnost. To je lažji vprežni konj, primeren tudi za zrejo klavnih žrebet.

Ohranjanje reje posavskega konja v Sloveniji sega v leto 1993, ko je bila uvedena rodovniška knjiga za to pasmo. Do leta 2000 je bilo vpisanih okoli 150 kobil in 18 žrebcev. Na leto je k žrebcem te pasme pripuščenih okoli 450 kobil.

Kratek opis:

- velikost: žrebci 148 (145 do 152) cm; kobile 143 (135 do 147) cm,
- barva: rjavci, vranci, sivci (manj zaželeni barvi); čim manj belih znakov - depigmentiranih mest,
- telesna zgradba:
 - glava: plemenita, suha, ravnege profila, širokega čela, velikih, eliptičnih oči,
 - vrat: srednje dolg, dobro nasajen in dobro omišičen,
 - telo: srednje globoko, široko, manjšega okvira, krajši viher; srednje dolg, dobro omišičen hrbet s kratkimi ledji; križ pobit, kratek a širok, razcepljen, dobro omišičen,
- noge: korektne, čvrste a suhe, z dobro izraženimi sklepi; distalni deli okončin močno poraščeni z zaščitno dlako, kopita čvrsta, pravilno oblikovana,
- gibanje: enakomerno, izdatno,
- posebne značilnosti: čvrsta konstitucija, zelo izražen spolni dimorfizem, vztrajnost, dobro izkoriščanje krme, dobra plodnost.

Posavski konj

(Fotografija: Vir - Katedra za genetiko, animalno biotehnologijo, splošno živinorejo in konjerejo)

4.2.1.3 Slovenski hladnokrvni konj

Pasma se je izoblikovala predvsem na območju severovzhodne Slovenije in Gorenjske na osnovi domačih hladnokrvnih konj. Osnovno populacijo so tvorili konji v tipu medžimurca, ki danes ne obstaja več; križali so jih z noriškimi in v manjši meri belgijskimi žrebci. Dokončno je bila pasma izoblikovana s križanjem z noričani, ki se uporabljajo še danes.

Slovenski hladnokrvni konj je srednjega okvira, večje, pogosto zmerno konveksne glave, dobro nasajenega in dovolj dolgega vratu, daljšega, a globokega, širokega in dobro povezanega trupa, križ je razklan, pogosto pobit ter čvrstih dobro formiranih nog in dobrih hodov. Njegov značaj je prijazen, temperament pa miren. Je vprežni konj srednjega okvira, primeren za vse vprežne discipline in celo jahanje, a tudi za zrejo klavnih žrebet. Odlikujejo ga čvrsta konstitucija, vztrajnost, dobro izkoriščanje krme ter dobra rast in dobra plodnost.

Rodovniška knjiga za slovenskega hladnokravnega konja sega v leto 1962. Razširjen je po vsej Sloveniji (posebno še v okolici Ptuja, Lenarta, Ormoža, Šentjurja, Žalca, Kranja in Kamnika). To je slovenska najštevilčnejša pasma konj in na leto je pripuščenih okoli 2.700 kobil. V zadnjih letih pa se stalež zmanjšuje zaradi povečevanja števila toplokrvnih športnih konj.

Kratek opis:

- velikost: žrebci najmanj 150 cm; kobile najmanj 148 cm,
- barva: vse barve razen liscev; čim manj belih znakov - depigmentiranih mest,
- telesna zgradba:
 - glava: večja, suha, dovolj plemenita, nosni gredelj raven do zmerno konveksen,
 - vrat: srednje dolg, dobro nasajen in dobro omišičen,
 - telo: dolgo, široko in globoko, srednjega okvira; srednje izražen viher; srednje dolg, dobro omišičen hrbet s kratkimi ledji; križ zmerno pobit, razcepljen, dobro omišičen,
- noge: korektne, čvrste a suhe, z dobro formiranimi sklepi; kopita čvrsta, pravilno oblikovana,
- gibanje: enakomerno, izdatno,
- posebne značilnosti: čvrsta konstitucija, vztrajnost, dobro izkoriščanje krme, dobra plodnost.

Slovenski hladnokrvni konj

(Fotografija: vir - Katedra za genetiko, animalno biotehnologijo, splošno živinorejo in konjerejo)

4.2.2 Opis slovenskih tradicionalnih pasem konj

4.2.2.1 Ljutomerski kasač

Ljutomerski kasač je slovenska tradicionalna pasma konj. Izvira z ljutomerskega območja, kjer so ga začeli vzrejati že leta 1884. Leto kasneje je bilo ustanovljeno Dirkalno društvo za prirejanje kasaških dirk, ki so potekale na cesti med Križevci in Ljutomerom. Vse do leta 1960 se je kasač uporabljal tako za tekmovanja kot tudi za vsa kmetijska dela. Danes se pasma uporablja predvsem v športne namene.

Ljutomerski kasač je nastal pretežno na osnovi križanja domačih kobil s kasaškimi žrebci ameriškega porekla. Ocenjeni stalež populacije v letu 2003 je znašal 1.100 živali. Od tega je bilo vpisanih 260 kobil, plemenilo pa je 20 žrebcev.

Kratek opis:

- velikost: žrebci 155 do 165 cm; kobile 150 do 165 cm,
- barva: vse barve; čim manj belih znakov - depigmentiranih mest,
- telesna zgradba:
 - glava: srednje velika, plemenita, suha,
 - vrat: srednje dolg do dolg, dobro nasajen in dobro omišičen,
 - telo: dolgo, široko in globoko, viher dobro formiran, hrbet srednje dolg, prožen, s krajšimi, širokimi in dobro omišičenimi ledji, križ širok, dolg, dobro omišičen; pleče dolgo,
- noge: korektne, čvrste a suhe, z dobro formiranimi sklepi; biclji srednje dolgi; kopita srednje velika, pravilno oblikovana,
- gibanje: hodi, predvsem v kasu so energični, enakomerni, lahkotni, zelo izdatni,
- posebne značilnosti: primeren za kasaški šport in ljubiteljsko udejstvovanje na področju konjenišтва.

Ljutomerski kasač

(Fotografija: mag. Janko Slavič, dr.vet.med.)

4.2.2.2 Haflinški konj

Pasma je nastala na Južnem Tirolskem na osnovi avtohtone populacije konj v tipu manjšega tovornega konja. Začetki načrtne reje segajo v pozno 19. stoletje. V Sloveniji segajo začetki organizirane reje konj te pasme v petdeseta leta 20. stoletja, že pred tem, od leta 1936 dalje, pa je banovinska žrebčarna v Ponovičah uvozila posamezne haflinške žrebce za potrebe reje v hribovitih območjih. V obdobju 1955 do 1958 je bilo iz Avstrije, predvsem iz Tirolske, uvoženih približno 100 kobil in nekaj žrebcev, z namenom, da bi rejcem omogočili zrejo pasme, ki je bila za potrebe rejcev in rejske razmere v hribovitih območjih Slovenije izjemno primerna. V obdobju uvajanja haflinške pasme je imel pomembno vlogo Konjerejski center Krumperk, ki je bil kot enota Oddelka za živinorejo Biotehniške fakultete ustanovljen leta 1978. V letu 1979 je s čredo 8 kobil in plemenskim žrebcom pridobil status zvezne kobilarne za rejo pasme haflinški konj in postaje za preizkušanje delovne sposobnosti haflinških žrebcev. Kot rejski center za haflinške konje je deloval do konca osemdesetih let, kot postaja za preizkušanje delovne sposobnosti haflinških žrebcev pa vse do leta 2003.

Iz prvotnih rejskih okolišev v hribovitih predelih Posočja, Gorenjske in Koroške se je haflinški konj razširil po celotni Sloveniji in se, kot drugod po svetu, uveljavil kot vsestransko uporaben mali konj, primeren predvsem za mlade in manj izkušene ljubitelje, za potrebe jahalnih šol in turističnih kmetij. V slovenski populaciji konj te pasme so zastopane vse krvne linije žrebcev in 22 rodov kobil.

Haflinški konj se v Sloveniji zreja tradicionalno. Rejski cilj je povzet po načelih in določilih rejskega cilja, sprejetega v okviru Svetovne haflinške federacije, katere član je Slovensko združenje rejcev konj pasme haflinger. Rejski cilj je ustvariti skladnega, elegantnega, plemenitega konja dobrohotnega karakterja in živahnega temperamenta, pravih in izdatnih hodov, z nekoliko poudarjenimi lastnostmi jahalnega konja primerne tudi za vprego.

Kratek opis:

- velikost: žrebci 142 do 152 cm; kobile 136 do 150 cm
- barva: lisjak s plavo grivo; čim manj belih znamenj; posebej na nogah,
- telesna zgradba:
 - glava: kratka, suha, plemenita, ravne ali nakazano konkavne profila, širokega čela, velikih živahnih oči,
 - vrat: dolg, dobro nasajen, usločen in dobro omiščen,
 - telo: srednje dolgo, široko in globoko, manjšega okvira; dobro izražen viher; dolgo, dovolj položno pleče; srednje dolg, dobro omiščen, prožen hrbet s kratkimi ledji; križ dolg, zmerno pobit, dobro omiščen,
 - fundament: korekten, čvrst, a suh, z dobro izraženimi sklepi in kratkimi piščalnicami; kopita čvrsta, pravilno oblikovana,
- gibanje: korektno, enakomerno, prožno in izdatno,
- posebne značilnosti: skladen mali konj čvrste konstitucije, dobro izraženega spolnega dimorfizma, z nekoliko poudarjenimi karakteristikami jahalnega konja; ostale lastnosti so izrazita delavoljnost, vsestranska uporabnost, dobra prilagodljivost, dobro izkoriščanje krme, dobra plodnost.

Haflinški konj

(Fotografija: Metka Žan Lotrič, univ.dipl.inž.zoot.)

4.3 Prašiči

4.3.1 Opis slovenskih avtohtonih pasem prašičev

4.3.1.1 Krškopoljski prašič

Krškopoljski ali črnopasasti prašič je edina slovenska avtohtona pasma prašičev, ki izvira iz jugovzhodnega dela Dolenjske. To je ekstenzivna pasma, ki jo odlikujejo nekatere biološke značilnosti, kot so izredna odpornost, dobra prilagodljivost na skromne razmere reje in prehrane ter kakovost mesa. V zadnjih dvajsetih letih je bila krškopoljska pasma prašičev bolj kot kdajkoli prej prepuščena sama sebi in ni bila deležna nobenega sistematičnega rejskega dela. Nadaljevala se je usoda te pasme še iz časov pred II. svetovno vojno. V kmetijski anketi leta 1938 je Oblak poročal o prašičereji in med drugim povedal naslednje: »... Danes prvotne krškopoljske svinje, vsaj čiste, ni več. Vendar najdemo v najbolj oddaljenih krajih še ostanke te prvotne svinje, ki po zunanosti, barvi ter raznih merah še spominjajo nanjo. Ta svinja se je posebno odlikovala v sposobnosti za produkcijo masti ter po dobri kakovosti mesa ... Domačo črnopasasto, ki je bila pred nekaj leti na Gorenjskem, predvsem v kranjskem srezu še precej razširjena in priljubljena ter zelo v modi, sedaj vedno bolj opuščajo. Glavni vzrok leži v tem, da je ta svinja zaradi premajhnega rejskega okoliša morala degenerirati, ker je prišlo do plemenjenja v sorodstvu. V ostalem pa je bila ta, za domačo porabo in ne toliko za izvoz namenjena svinja, prav odlična, ker je zelo hitre rasti in je bila tudi dobra za mast. Gotovo pa je, da se ta svinja zaradi premajhnega rejskega okoliša ne bo mogla dolgo vzdržati.«.

Prvi obširnejši opis krškopoljskega prašiča je iz konca 19. stoletja (Rohrman, 1899). Avtor poudarja veliko razširjenost prašičereje na spodnji Dolenjski, še posebno na območju Krškega polja. Redili so tako imenovane prekaste ali pasaste prašiče. Prašiči so imeli zadnji konec telesa črne barve, prednji pa je bil bolj ali manj bel - pogosto v obliki širšega belega pasu okoli života. Glava je bila srednje dolga in ravna z velikimi visečimi ušesi. Pasma je odlikovala srednje dobra plodnost, dobra ješčnost in rastnost do velikih tež (odrasle živali so tehtale 250 do 300 kg). Že v času nastanka tega zapisa so to domačo pasmo prašičev oplemenjevali z jorkširskimi prašiči.

Po II. svetovni vojni so bile v petdesetih in šestdesetih letih opravljene pomembne raziskave krškopoljskega prašiča. Posebej velja omeniti, da so bile v tem obdobju opravljene prve strokovne meritve plodnosti, rastnosti in mesnatosti črnopasastih prašičev pri reji v čisti krvi oziroma križanju. Eiselt in Ferjan (1972) sta povzela rezultate raziskav in zbranih podatkov o krškopoljskih prašičih ter v povzetku zapisala: »Sedaj je pasma po tipu neizenačena in konstitucijsko močno oslABLJENA. Pri razmeroma velikem številu rojenih pujskov na gnezdo (10,07) je zaradi velikega števila mrtvorojenih (2,13) in zelo veliko izgub do odstavitve (26%) število vzrejenih pujskov majhno (5,87). Prašiči krškopoljske pasme so skromni in dobro izkoriščajo voluminozno krmo. Meso krškopoljskih prašičev in njihovih križancev je zelo primerno za izdelavo v trajne izdelke.«.

Krškopoljsko pasmo prašičev odlikuje srednje dobra plodnost, dobra ješčnost in rastnost do velikih telesnih mas. Rohrman (1899) navaja, da krškopoljsko pasmo prašičev odlikuje dobra kakovost mesa. Eiselt (1971) je ugotovil, da je za predelavo v trajne izdelke, zlasti za predelavo v pršut, meso krškopoljskih prašičev znatno boljše kot meso modernih pasem. Kakovost mesa zaradi raznolike hrane poudarja tudi neznani avtor (1956) v članku »Priznanje črnopasastemu prašiču«. Avtor članka navaja, da so iz krškopoljskih prašičev začeli izdelovati kranjske klobase in poudarja, da se okoliša krškopoljskega prašiča in cvička pokrivata.

V letih 1990-1992 so bila opravljena poizvedovanja o ostankih krškopoljskega prašiča na Gorjancih, na območju Brežic in Krškega polja. Ugotovljeno je bilo, da je zdajšnja čreda krškopoljskega prašiča zelo neizenačena. Rejci pa so z njim zadovoljni in velika večina se mu ne misli odreči. Po letu 1991 je bil krškopoljski prašič uvrščen med ogrožene slovenske pasme domačih živali, organizirana je bila genska banka, ki je na treh vzrejenih središčih na širšem področju Brežic, uvedena so bila osnovna rejska dela in dokumentacija ter odbira po zunanosti.

Pregled rejskega stanja te pasme v letu 1997 je pokazal, da se je prašičereja na kmetijah na tem območju ohranila, spremenila pa se je pasemska sestava, prašiče krškopoljske pasme so pogosto nadomestili beli prašiči. Na treh vzrejenih središčih za krškopoljske prašiče, je v zadnjih letih stalež nespremenjen.

Pri krškopoljskih prašičih so gnezda sorazmerno velika, na splošno je preveč mrtvorojenih pujskov in zaradi velikega deleža izgub je ob odstavitvi v gnezdu malo pujskov. Celotna populacija pasme krškopoljski prašič je zelo inbridirana in s plemenskimi merjasci so stalno težave.

Krkopoljski prašič
(Fotografija: prof.dr. Andrej Šalehar)

4.3.2 Opis slovenskih tradicionalnih pasem prašičev

4.3.2.1 Slovenska landrace (linija 11)

Pasma slovenska landrace (linija 11) je mesnata pasma prašičev, ki je bele barve. Je srednje velika. Ima viseča ušesa, glavo z ravno nosno linijo, telo pa je dolgo in nekoliko zašiljeno (trapezaste oblike) ter na sorazmerno visokih tankih nogah. Pasma je sorazmerno zahtevna glede vhljevitve in prehrane, ter prilagojena na rejske razmere v Sloveniji. Pasma slovenska landrace je podobna pasmi švedski landrace, ki je imela pri nastanku pasme slovenska landrace pomembno vlogo. Plodnost pasme slovenska landrace - linije 11 je dobra. V gnezdu je ponavadi preko 10 živorojenih pujskov. Svinje so izredne matere, izgube pujskov so manjše. Rast je srednje dobra, prav tako tudi mesnatost. Dnevni prirast mladice do odbire je okrog 550 g/dan, debelina hrbtné slanine pa nad 11 mm. Pri mladica je zaželena počasnejša rast, zato je dnevni prirast manjši, kot se pričakuje pri moških živalih. Pasma se uporablja kot maternalna pasma, kar pomeni, da je namenjena proizvodnji ženskih živali.

Slovenska landrace (linija 11)
(Fotografija: Darja Prevalnik, univ.dipl.inž.zoot.)

4.3.2.2 Slovenska landrace (linija 55)

Pasma slovenska landrace (linija 55) je bele barve in ima precej močno glavo z visečimi ušesi. Trup je dolg, vendar krajši kot pri pasmi slovenska landrace (linija 11) in širok s poudarjenimi plečkami in šunkami. Ta linija pasme slovenska landrace izvira iz Nemčije. Prvi uvoz je bil opravljen leta 1968. Pasma slovenska landrace (linija 55) je v primerjavi z drugimi sodobnimi pasmami prašičev tipa landrace manj plodna, a v gnezdu je pogosto okrog 10 živorojenih pujskov. Za pasmo je značilna izredno dobra rast. Dnevni prirast pri mladica v preizkusu presega 550 g/dan, pri merjascih pa 850 g/dan, kar je največ v primerjavi z drugimi pasmami. Debelina hrbtne slanine dosega okoli 11 mm. Pasma ima tudi večjo zmogljivost rasti. Potomce se lahko pita na večjo maso. Zaradi večje zamaščenosti ima nekoliko slabšo mesnatost. Za doseg dobre mesnatosti je potrebno pitance genotipa, ki vsebuje to pasmo, krmiti restriktivno. V Sloveniji se ta pasma še vedno vzrejamo kot terminalna pasma v tropasemskem (12 x 55) in štiripasemskem križanju (12 x 54).

Slovenska landrace (linija 11)
(Fotografija: Darja Prevalnik, univ.dipl.inž.zoot.)

4.3.2.3 Large white (linija 22)

Pasma large white (linija 22) oz. slovenski veliki beli prašič je večjega okvirja in bele barve. Za prašiče so značilna pokončna ušesa in značilno ukrivljeno nosno linijo. Telo je dolgo in pravokotno oblikovano, na dolgih nogah. Pasma je precej zahtevna glede rejskih razmer in prehrane. Je prilagojena na rejske pogoje v Sloveniji. Pasma se je osnovala iz uvoženih živali large white v letu 1967. Obdržala je osnovne značilnosti pasem large white, kasnejše osvežitve zaradi preprečevanja sorodstva so bile iz skandinavskih držav, iz sosednje Avstrije in tudi Velike Britanije. Pasma large white (linija 22) je poznana po dobri plodnosti. V gnezdu je v primerjavi s slovensko landrace (linija 11) pol živorojenega pujska manj, pujski pa so tudi nekoliko lažji in precej občutljivi. Tako so v čisti reji sorazmerno velike izgube do odstavitve. Rast je dobra in zelo primerljiva s pasmo slovenska landrace (linija 11).

Large white (linija 22)
(Fotografija: Darja Prevalnik, univ.dipl.inž.zoot.)

4.4 Ovce

4.4.1 Opis slovenskih avtohtonih pasem ovc

4.4.1.1 Jezersko-solčavska ovca

Jezersko-solčavska ovca je ena od štirih slovenskih avtohtonih pasem in je nastala s križanjem primitivne domače bele ovce z bergamaško in padovansko ovco. Planinske pasme v vzhodnih Alpah so nastale iz domače bele majhne ovce, ki so jo imenovali *Zaupelschaf*. Ima značilen izbočen profil glave, ki ga je dobila po bergamaški ovci in kakovostno volno, ki jo je podedovala po padovanski. Ovce so večinoma bele barve, pojavljajo se tudi črne, kot jim pravijo rejci, vendar so v resnici temno rjave. V preteklosti je morala imeti »očala« ali »solzo«, to je barvno liso okrog oči ali pod očmi in na koncih ušes.

Je precej velika ovca, v višino meri 65 do 67 cm (ovni več kot 70 cm), telesna masa znaša od 65 do 75 kg, v boljših rejah včasih tudi več kot 80 kg, ovni pa tehtajo več kot 100 kg. Ima velika viseča ušesa, dolg, z volno poraščen rep, čvrste in dolge noge, hrbet pa je močan in dolg. To ji omogoča dobro hojo po strminah gorskih pašnikov. Je torej odporna in zdrava, prilagojena slovenskim razmeram. Strižejo jo spomladi in jeseni in dá 2,5 do 3 kg volne. Njena odlika so tudi pogosti dvojčki, tako da so gnezda v povprečju velika od 1,4 do 1,5 jagnjeta. Plodna je vse leto in se mrka kmalu po jagnjitvi, tudi če mladiči še sesajo; večina se mrka že prvi mesec po jagnjitvi. Mladice spolno dozori že pri 6 do 8 mesecih, ovni pa v starosti 7 do 10 mesecev.

Po letu 1962 so bili poskusi merinizacije jezersko-solčavske pasme, ki pa jih na srečo večina rejcev ni sprejela. Na Jezerskem in na najvišjih solčavskih kmetijah so ohranili jezersko-solčavsko pasmo, kakršna se je izoblikovala v prejšnjih stoletjih in je postala znana ter cenjena v drugi polovici 19. in prvi polovici 20. stoletja.

Kot taka je naravna in kulturna dediščina, ki jo je dolžnost ohraniti. Poleg tega je tudi z rejskega stališča izjemno dragocena. Zelo uspešno so jo že uporabili v novih rejskih programih s križanjem z romanovsko pasmo. Poleg velike rodovitnosti omogoča tudi celoletno proizvodnjo in ponudbo sveže jagnjetine, kar je pomembno že sedaj in bo verjetno še bolj v prihodnosti.

Jezersko-solčavska ovca
(Fotografija: doc.dr. Drago Kompan)

4.4.1.2 Bovška ovca

Bovška ovca je nastala v zgornje soški dolini in dobila ime po kraju Bovec. V stoletjih se je izoblikovala pasma ovc, ki je sedaj poznana kot bovška ovca. Njene korenine verjetno segajo do prvotne bele ovce, ki so jo redili tudi drugod v Alpah, vendar je o tem v literaturi bolj malo podatkov.

Bovška ovca je izrazito mlečnega tipa, fine glave in kratkih uhljev. Njena volna je groba, pramenasta, strižejo jo dvakrat na leto in je bele barve, lahko pa je tudi rjava ali črna. Trup je relativno majhen z majhno brezrožno glavo, s kratkimi ušesi ter kratkimi in tankimi nogami, telesna masa ovnov je 45 do 50 kg, telesna masa ovc pa 35 do 40 kg, višina vihra je 55 do 60 cm. V tropih z boljšo oskrbo in prehrano lahko doseže večji okvir in tudi do 10 kg večjo telesno maso.

Pasma je vse do danes sledila svojemu osnovnemu rejškemu cilju: prilagojenost na slabe razmere in pogoje reje. Ta rejški cilj je okvir, v katerega se prilega tudi podoba zdajšnje bovške ovce, ki jo redijo v majhnih tropih od 5 do 15 živali. Le redki redijo več 100 ovc v tropu. Nad gozdno mejo se v pobočja Krna, Kanina, Mangarta in drugih vrhov zasedajo strmi prostrani pašniki s kratko, sočno vegetacijo. Take površine so gospodarji že od nekdaj izkoriščali za pašo svojih tropov prek poletja. Živali so pasli na planinskih pašnikih po odstavitvi jagnjet, od junija do septembra. S pomočjo premij in nekaterih drugih vrst podpor Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, ki obstajajo neprekinjeno od leta 1991, se je povečalo število bovških ovc in rejcev. Ocenjuje se, da celotna populacija bovške pasme šteje približno 3.600 ovc.

Mlečnost bovške ovce, ki je bila v preteklosti bolj skromna, se je v zadnjih letih povečala zaradi boljše oskrbe, prehrane in zdravja. V povprečju je mlečnost bovške ovce v letu 2005 znašala okoli 223 kg, vsebnost maščobe je dosegla 6,4%, beljakovin pa 5,4%. V boljših tropih je mlečnost tudi več kot 300 kg mleka.

Bovška ovca
(Fotografija: doc.dr. Drago Kompan)

4.4.1.3 Istrska pramenka - istrijanka

Na območju Krasa in Istre so ovčarji redili domačo, avtohtono ovco, ki so ji rekli istrijanka, kraška ovca, primorska ovca in celo ovca surove volne. Nekoč je bila tod ovčereja dokaj razvita. Znana je bila kratka in dolga transhumanca. Istrijanko so redili predvsem zaradi njenih izrednih lastnosti: odlikujeta jo dolga hoja in paša med kamenjem. Popase tudi suho staro pašo, čeprav spretno išče mlado travo med kamenjem. Rejci so najbolj znani na Krasu in v Istri (v Prešnici in na Socerbu, v Dolenji vasi pa tudi na Bistriškem, Pivškem in Postojnskem).

Istrijanka je ovca dokaj velikega okvira, predvsem na račun dolgega, visoko nasajenega trupa ter dolgih, močnih nog. Vime je pravilne oblike, visoko pripeto, z velikimi in lepimi seski. Ozko glavo z nosnim grebenom in štrlečimi ušesi ima nasajeno na dolgem vratu. Tako lahko s svojim ozkim gobčkom pomuli še tako skrito travo ali zel med kraškim kamenjem. Z volno različnih barv je slabše poraščena, saj je po nogah in trebuhu večinoma gola, drugod pa jo pokriva le groba krovna dlaka. Kot je navadno pri drugih pasmah, se tudi istrijanke po videzu med seboj ločijo in od tod tudi poimenovanje za krajevno značilnost videza ovce (v vsaki reji je videz ovce drugačen). Tako so rejci redili bele ovce - zelenke, črne - more, pikaste - pike, lisaste - lise, ovce s kratkimi uhlji - čube, rogate - rožke, brez rogov - mulaste ipd.

Ovni dosežejo telesno maso do 95 kg in več, ovce pa od 60 do 75 kg. Jagnjice so za plemo uporabljali šele v drugem letu, ovni, ki so bili praviloma rogati, pa so plodili že prvo sezono.

Vsem istrijankam sta bili skupni velika odpornost in prilagojenost razmeram skromnega okolja. Sedaj dajejo istrijanke v povprečju več kot pred leti, ko je bila oskrba in prehrana še skromnejša. Velikost gnezda je povprečno 1,28 živorojenih jagnjet, ovce pa dajo v vsej laktaciji v povprečju 152 kg mleka s 6,8% mlečne maščobe in 5,9% beljakovin. Nekatere ovce dajejo v povprečju mleko z več kot 8% maščobe in 6% beljakovin.

Istrska pramenka - istrjanka
(Fotografija: doc.dr. Drago Kompan)

4.4.1.4 Belokranjska pramenka

Belokranjska pramenka je avtohtona pasma ovc, ki so jo nekoč redili na obeh bregovih reke Kolpe, predvsem v hribovitih, kraških predelih Bele krajine. Razmere za kmetovanje so tam zelo slabe, zato je ovca, ki uspeva v takih okoliščinah, zelo skromna.

Belokranjska pramenka tehta dobrih 50 kg, ovni pa nekaj več, vendarle izjemoma več kot 65 do 70 kg. Dandanes so redke preostale reje med seboj zelo različne. V nižinskih krajih so večje, na kraških terenih pa včasih njihova telesna masa ne dosega niti 45 kg. Živali imajo dolgo resasto volno, ki jih dobro zaščiti pred mrazom in dežjem, volna pa ni najprimernejša za predelavo, saj so volneni izdelki zelo grobi. Prevladuje bela barva, čeprav je skoraj nemogoče najti živali, ki bi bile popolnoma bele, saj so značilne črne lise ali pike po glavi, še bolj pa na nogah. Rep je zelo dolg in se konča le nekaj centimetrov nad tlemi. Črne lise v predelih, ki so porasčeni z volno, so redkejše.

Ovne krasijo izjemno bogati rogovi, ki so pri starejših živalih nekajkrat zaviti. Tudi nekatere ženske živali so rogate, vendar so njihovi rogovi kratki. Ovce so sezonsko poliestrične, torej jagnjijo le enkrat na leto. Starejši rejci vedo povedati, da so bile zunaj sezone jagnjitve (torej tri jagnjitve v dveh letih) izjemna redkost. Gnezda so majhna, v povprečju so velika le 1,13 jagnjeta. Vzrok temu so lahko skromne razmere, v kakršnih so jih redili, zdaj pa so se reje ohranile večinoma na najtežavnejših območjih. Jagnjeta so (tudi zaradi skromnih razmer) slabše rastna in dosežejo telesno maso 25 kg šele pri treh do štirih mesecih, včasih tudi pozneje. Zaradi tankih kosti jih odlikuje dobra klavnost. Z gotovostjo se lahko trdi, da so reje v okolici Adlešičev, Marindola in Žuničev čistejše, pred leti pa je bilo še nekaj tropov v okolici Učakovcev. Zadnji dve leti so skorajda izginile še zadnje reje pramenke na Vinici.

Belokranjska pramenka
(Fotografija: Rok Pustoslemšek, dipl.inž.zoot.)

4.4.2 Opis slovenskih tradicionalnih pasem ovc

4.4.2.1 Oplemenjena jezersko-solčavska ovca

Jezersko-solčavska pasma ovc se oplemenjuje z romanovsko pasmo od leta 1982. Oplemenjevanje je dalo tip ovce, ki je primeren za intenzivno rejo za meso in za gospodarsko križanje. Pasma je plodna, zgodaj spolno zrela in vitalna. Jagnjeta priraščajo 200 do 250 g/dan in so vitalna. Poginov je malo, saj imajo ovce dober materinski nagon.

V primerjavi z jezersko-solčavsko ovco imajo živali krajše noge, manjšo in z dlako poraščeno glavo in krajši rep. Trup je srednje širok, glava plemenita, profil glave rahlo izbočen ali raven, ušesa pa srednje velika ter štrleča na stran.

V sezoni 2005 je bila njena plodnost naslednja: 1,37 jagnjitev/ovco, 1,57 št. rojenih jagnjet v gnezd in 2,15 št. rojenih jagnjet na ovco na leto.

Oplemenjena jezersko-solčavska ovca
(Fotografija: Angela Cividini, univ.dipl.inž.zoot.)

4.5 Koze

4.5.1 Opis slovenskih avtohtonih pasem koz

4.5.1.1 Drežniška koza

Drežniška koza je edina slovenska avtohtona pasma koz. Izvira iz severozahodnega območja Slovenije - z Drežniškega in z Bovškega. To je kombinirana pasma, ki jo odlikujeta odpornost in odlična prilagojenost na skromne pogoje reje. Stroge zahteve nekdanjih oblasti po prepovedi oziroma omejitvi paše koz na določenih območjih so vplivale na dolgoletno nesistematično rejsko delo v kozjereji, kar je vplivalo tudi na zmanjšanje staleža drežniške pasme koz, predvsem po II. svetovni vojni.

Po namenu reje sta se oblikovala dva tipa koz. Na Bovškem odbirajo mlečen tip živali, na Drežniškem pa koze uporabljajo izključno za prirejo mesa. Natančnih podatkov o mlečnosti in plodnosti koz ni, ker se je kontrola proizvodnje začela izvajati šele spomladi leta 2002.

Na Bovškem so rejci ohranili tradicijo svojih prednikov in v določenem razmerju iz surovega, polnomastnega kozjega, ovčjega in kravjega mleka izdelujejo značilen »bovški sir«.

Na Drežniškem imajo rejci koze v planini od zgodnje pomladi do začetka zime. Pripusti so sezonski in potekajo na paši v avgustu in septembru. Kozli so v tropu le v času pripustov, po končani sezoni pa jih rejci umaknejo ter se pasejo ločeno od koz. Koze uporabljajo za prirejo mesa, zato odbirajo koze z večjo sposobnostjo vzreje kozličev v ekstenzivnih pogojih.

Telesna masa koz drežniške pasme je 45 do 60 kg, odrasli kozli so 20 do 30 kg težji. Koze so večinoma rogate, in sicer se rogatost pojavlja v 70 do 80% primerov. Živali so večinoma temno obarvane, črne barve, sivo črne, sivo črne z rožo na čelu, rjave, črno rjave, črno rjave z belo piko na čelu, črne z belimi lisami po glavi in trupu in bele s črnimi lisami. Pojavljajo se tudi živali rumeno oranžne barve s temnejšimi nogami ali svetlo rumeno rjave. Nekatere so po stegnih in grebenu hrbta porasle z daljšo dlako. Za samce in nekatere samice je značilna močno razvita brada. Na vratu se pogosto pojavljajo zvončki. Za koze drežniške pasme je značilen živahen temperament.

Drežniška koza
(Fotografija: Metka Žan Lotrič, univ.dipl.inž.zoot.)

4.5.2 Opis slovenskih tradicionalnih pasem koz

4.5.2.1 Slovenska sanska pasma

Sanska pasma spada med evropske alpske pasme koz in je izrazito mlečna pasma. Ime je dobila po reki in dolini Saanen v Švici, od koder tudi izvira. Znano je, da je švicarska sanska pasma sodelovala pri oplemenjevanju domačih (predvsem belih) pasem koz povsod po Evropi, zato je poznanih več sanski kozi podobnih pasem, kot sta francoska sanska pasma in bela nemška plemenita pasma ter tudi slovenska sanska pasma.

Koze sanske pasme so velikega okvirja in dokaj dolgega trupa. Telo je dolgo, koščeno, z globokim in širokim prsnim delom in s širokimi ledji, pokrito s fino, kratko dlako, bele barve. Križ rahlo pobito prehaja v trtico. Kožo imajo tanko in fino. Na elegantni, trikotni glavi imajo kratka in pokončna ušesa, ki štrlijo rahlo naprej. Glava je primerno dolga (ne prekratka in ne predolga), široka v čelnem delu, z izrazitimi nozdrvmi in velikimi očmi. Pogled je bister in zvedav. Vrat je dolg, tanek, pri samcih včasih poraščen z grivo. Na spodnji strani vratu se pogosto pojavljajo zvonci. Noge so dolge, močne in ravne, s čvrstimi biclji. Stoja je široka.

Spolni organi kozlov so dobro razviti in pripeti. Vidne so zasnove seskov. Kozli so večji in težji od koz ter bolje omišičeni. Koze so težke od 50 do 70 kg in dosejajo 72 do 80 cm višine v vihru. Kozli so do 20 kg težji in do 10 cm višji. Koze dosežejo spolno zrelost pri osmih do desetih mesecih starosti, kozli mesec prej. Prsk se prične pozno poleti in traja do januarja.

Slovenska sanska pasma koz je nastala z oplemenjevanjem domačih koz (domača križana koza in bela balkanska koza) s sansko kozo. Z uvozom plemenskih kozlov in semena elitnih francoskih samcev so se slovenske domače koze približale tipu sanske koze. Mlečnost slovenskega tipa sanske koze v sezoni 2005 je bila v povprečju 585 kg mleka v laktaciji, ki je trajala 251 dni. Mleko je vsebovalo 3,4% maščobe, 2,9% beljakovin in 4,3% laktoze.

Slovenska sanska pasma
(Fotografija: doc.dr. Drago Kompan)

4.5.2.2 Slovenska srnasta pasma

Slovenska srnasta pasma koz prav tako spada med evropske alpske pasme koz in je izrazito mlečna pasma. V literaturi se zasledi opis francoske srnaste pasme, švicarske in nemške srnaste pasme. Med seboj se razlikujejo predvsem v obarvanosti in nekoliko v velikosti okvirja, sicer pa velja, da srnasta koza izvira iz Alp. Francoska srnasta pasma je nastala s križanjem domače alpske koze s kozli iz Švice. Francoska srnasta koza je večjega okvirja, bolj visoka in vitka ter veliko bolj variira v velikosti kot švicarske koze. Velikost in prireja sta se prilagodili razmeram v francoskih Alpah. Živali so odporne, dobrega zdravja in kar je najpomembnejše, tudi v slabih pogojih reje ohranjajo dobro prirejo. Za francosko srnasto pasmo je značilno, da ni izrazito obarvana oz. nobena barva ni osnovna. Barva dlake je lahko snežno bela, ki se nato preliva v srnasto barvo, sivo, rjavo, črno, rdečo in variira iz ene v drugo. Vse te različice barv (obstaja jih 9), ki so prisotne pri francoski srnasti kozi, so posebej poimenovane. Tako je poznana na primer različica 'white neck', z belim vratom in prednjim delom in črnim zadnjim delom ter z belimi ali sivimi lisami na glavi. Dlake je po celem telesu gladka in kratka, kozli pa lahko imajo vzdolž hrbta daljšo dlako. Tipična za kozle je tudi izrazita brada.

Nemška srnasta pasma je nastala iz treh pasem: švarcvaldske (Schwarzwaldziege), frankeške (Frankenziege) in tirinške (Thüringer Waldziege). Po rejskem dogovoru so leta 1928 oblikovali iz omenjenih treh pasem skupno oznako za te obarvane koze in jih s skupnim ciljem poenotenja pasme poimenovali *Bunte Deutsche Edelziege*. Te pasme je v Nemčiji približno 70% staleža vseh koz.

Za nemško srnasto kozo so značilne tri barvne različice: (1) temno rjav osnovni ton s črno hrbtno progo, črne barve so tudi trebuh in spodnji deli nog, (2) močno rjav osnovni ton s temno rjavo do črno hrbtno progo ter svetlo rjav trebuh in temno rjavi spodnji deli nog, (3) svetlo do temno rjav osnovni ton z oker odtenkom ter svetlo rjav trebuh in spodnji deli nog.

Dlake je kratka in gladka, pri samcih je lahko daljša na vratu in po hrbtu. Glava je značilna, plemenita, kozli imajo tipično kozlovo glavo. Hrbtna linija je ravna, telo je dolgo s poudarjenim trikotnim profilom, značilnim za mlečne pasme.

Slovenska srnasta pasma koz pa je nastala z oplemenjevanjem vseh obarvanih koz s kozli ali semenom srnaste pasme, ki izvira iz Nemčije ali Francije. Pasma je namenjena za prirejo mleka in je primerna tako za pašno rejo na strmih površinah kot tudi za hlevsko rejo. Nekateri rejci prisegajo na nemški tip srnaste pasme, ne toliko zaradi prireje pač pa bolj zaradi obarvanosti. V Sloveniji več rejcev redi srnasto kot sansko pasmo. Mlečnost slovenskega tipa srnaste koze v sezoni 2005 je bila v povprečju 533 kg mleka v laktaciji, ki je trajala 239 dni. Mleko je vsebovalo 3,3% maščobe, 3,0% beljakovin in 4,4% laktoze.

Slovenska srnasta pasma
(Fotografija: doc.dr. Drago Kompan)

4.6 Kokoši

4.6.1 Opis slovenskih avtohtonih pasem kokoši

4.6.1.1 Štajerska kokoš - štajerka

Štajerska kokoš - štajerka je avtohtona pasma kokoši, ki je nastala pod vplivom krajevnih razmer v času večstoletnega razvoja in se prilagodila na dane razmere. V davnih stoletjih je bila razširjena po vseh alpskih deželah od Donave do Jadranskega morja in v Panonsko ravnino. Vendar se kot ožja domovina omenja južni del avstrijske Štajerske in območje med rekama Muro in Savo na slovenskem Štajerskem. Štajerka se je v svoji zgodovini na Slovenskem večkrat znašla v krizi. Vedno pa so se našli posamezniki, ljubitelji, ki so jo rešili.

Obstajalo je več barvnih tipov štajerske kokoši; najbolj razširjena je bila rdeče rjava, ki pa ni bila izenačena, saj so obstajale temnejše jerebičaste ter svetlejše rjave in celo pšenične kokoši. V srednje štajerski dolini reke Sulm so redili posebno težki tip štajerske kokoši, ki so jo redili samo zaradi mesa. Manj razširjene so bile bele in grahaste štajerske kokoši. Jerebičasta je bila boljša nesnica, rjava pa je bila težja. Belo štajersko kokoš so cenili predvsem zaradi nežnega mesa. Do današnjih dni se je v Sloveniji ohranila le jerebičasta štajerska kokoš.

Zapis iz leta 1352 omenja štajerske kopune, ki so sloveli predvsem zaradi nežnega in okusnega mesa. Štajerski kopuni so bili kot poslastica omenjeni še večkrat, predvsem v 17. in 18. stoletju. Še posebej so bili cenjeni na Dunaju, kamor so jih vozili prav s Kranjskega. Razpoložljivi viri pričajo o velikem gospodarskem pomenu štajerke v 19. stoletju in še prvih 30 letih 20. stoletja. Okrog leta 1930 so perutninski izdelki, ki so temeljili na štajerki, zavzemali izjemno mesto v državnem izvozu. Bila je tudi dobra nesnica, saj je bila v tistem obdobju njena nesnost enaka nesnosti pasme leghorn, ki je bila takrat sicer na začetku razvoja, vendar že med najboljšimi. Zdaj je proizvodnost štajerke preskromna, da bi se lahko uvrščala v ekonomske kategorije. Pomeni genetski potencial, osnovo, ki bi jo bilo moč razviti. Njena vrednost je predvsem pasemska posebnost in avtohtonost.

Kratek opis:

- razmerje trupa: dolžina : širina : globina je 8 : 5 : 3,
- prsa: močna, široka,
- hrbet: širok, rahlo pada proti zadnjemu delu,
- greben: srednje visok, enostaven, pokončen; petelinov ne sme biti prevelik, kokošji je spredaj pokončno naguban,
- čop: pri kokoši bolj poln, pri petelinu bolj redek in iz daljših peres; pri obeh naj ne bo prevelik,
- oči: rdeče, ognjevite,
- priuhki: majhni, beli,
- podbradki: majhni,
- noge: srednje visoke, bele barve z rahlimi rdečimi nadihi med prsti in pri petelinu roza pikami ob straneh; kosti so tanke,
- barva perja: petelin je po glavi, čopu, vratu in sedelcu rjavo rdeč, na ramenih in hrbtu je temno do rjavo rdeč ter po spodnji strani (bleščeče) črn; zunanji rob sicer črnih peruti je rjav, notranje strani zgornjega dela peruti so črne; kokoš je črna poškrpljena in kaže svetle črte po sredini peres; prsa so lososove barve, nekoliko svetlejše je trebušno perje, zadnji del - od nog do repa je siv,
- barva jajčne lupine: slonokoščena,
- telesna masa:

- petelin: 2,5 do 3,0 kg,
- kokoš: 2,0 do 2,25 kg,
- proizvodne lastnosti:
- spolna dozorelost (starost ob znesenju prvega jajca): 23 do 24 tednov,
- nesnost (število znesenih jajc na leto): 130 do 160,
- povprečna masa jajc: 55 g.

Štajerska kokoš
(Fotografija: Angela Cividini, univ.dipl.inž.zooteh.)

4.6.2 Opis slovenskih tradicionalnih pasem kokoši

4.6.2.1 Slovenska grahasta kokoš

Med obema vojnama je bila v slovenskem prostoru posebej priljubljena pasma kokoši grahasta plimutka (v literaturi tudi plimetka), delno zaradi telesne mase, delno zaradi privlačnega barvnega vzorca perja. Po vojni se je obdržala samo v nekaterih pasemskih rejah, ki so upoštevale pasemske standarde, zanemarile pa nesnost. Za izpolnitev želja po kokoši z grahastim vzorcem perja, ki bi bila primerna tudi za proizvodno zahtevnejše razmere, je bilo leta 1970 uvoženo iz ZDA 720 valilnih jajc grahastih kokoši lahkega tipa (grahasti leghorn) za križanje z domačo belo plimutko in temu sledečo selekcijo na primerno telesno maso, boljšo nesnost in grahast barvni vzorec.

Kratek opis:

- greben: enostaven, srednje visok, lahko malo povešen,
- oči: oranžne,
- priuhki: majhni, rdeči,
- noge: rumene barve z rahlim črnim nadahom po prstih in spodnjem delu nog (pri petelinih manj črnega nadaha),
- barva perja: grahasti vzorec perja pri petelinih in kokoših; pri petelinih svetlejši odtenek,
- barva jajčne lupine: svetlo rjava,
- telesna masa:
- petelin: 3,0 do 3,5 kg,
- kokoš: 2,3 do 2,7 kg,
- proizvodne lastnosti:
- spolna dozorelost (starost ob znesenju prvega jajca): 21 do 22 tednov,
- nesnost (število znesenih jajc na leto): 230 do 250,
- povprečna masa jajc: 59 g,
- proizvodni tip: težja nesnica.

Slovenska grahasta kokoš
(Fotografija: Angela Cividini, univ.dipl.inž.zooteh.)

4.6.2.2 Slovenska srebrna kokoš

Slovenska srebrna kokoš je nastala s selekcijo komercialnih hibridov na »silver« (srebrn) gen ali spolno vezani gen za belo barvo perja. Pri tem so bile uporabljene različne provenience hibridov in živali iz nekaterih rej ljubiteljev. Namen selekcije je bil dobiti kokoš za križanje z rjavimi pasmami. To križanje daje tako imenovane »avtoseks« piščance, torej piščance, ki se razlikujejo po spolu po barvi puha že ob izvalitvi. Pasma je bila utrjena in v testih preizkušena okrog leta 1968.

Kratek opis:

- greben: enostaven, srednje visok, pokončen, lahko tudi nekoliko povešen,
- oči: rumeno oranžne,
- priuhki: majhni, svetlo rdeči z belimi lisami,
- noge: rumene barve,
- barva perja: bela,
- barva jajčne lupine: rjava,
- telesna masa:
- petelin: 2,7 do 3,2 kg,
- kokoš: 2,2 do 2,4 kg,
- proizvodne lastnosti:
- spolna dozorelost (starost ob znesenju prvega jajca): 20 do 21 tednov,
- nesnost (število znesenih jajc na leto): 260 do 270,
- povprečna masa jajc: 60 g,
- proizvodni tip: nesnica.

Slovenska srebrna kokoš
(Fotografija: Angela Cividini, univ.dipl.inž.zooteh.)

4.6.2.3 Slovenska rjava kokoš

Slovenska rjava kokoš izhaja iz pasme rodajland. Rodajland kokoš je bila zelo razširjena v Sloveniji in po svetu med obema vojnama, tako na farmah, kmečkih dvoriščih, kot pri ljubiteljih pasemskih kokoši. Za krajši čas jo je v petdesetih in šestdesetih letih 20. stoletja zamenjala svetlejša varianta new hampshire. Zaradi primernejšega križanja s srebrnimi in grahastimi kokošmi pa so začeli ponovno selekcionirati rodajland v nekoliko lažjem tipu in z boljšo nesnostjo kot pred vojno. Pasma se občasno osvežuje z uvoženimi petlini, ker so domače jate premajhne za uspešno selekcijo na nesnost.

Kratek opis:

- greben: enostaven, srednje visok, rahlo povešen,
- oči: oranžne,
- kljun: rjav,
- priuhki: majhni, pri kokoših roza barve, pri petlinih rdeči,
- noge: rumene, rjav nadah po prstih in spodnjem delu nog,
- barva perja: temno rjava s kovinskim sijajem na mikalu pri kokoših in po hrbtu in mikalu pri petlinih; repno perje pri petlinih temno zelene in črne barve,
- barva jajčne lupine: temno rjava,
- telesna masa:
- petelin: 2,5 do 3,0 kg,
- kokoš: 1,8 do 2,2 kg,
- proizvodne lastnosti:
- spolna dozorelost (starost ob znesenju prvega jajca): 19 do 20 tednov,
- nesnost (število znesenih jajc na leto): 270 do 280,
- povprečna masa jajc: 61 g,
- proizvodni tip: nesnica.

Slovenska rjava kokoš
(Fotografija: Angela Cividini, univ.dipl.inž.zooteh.)

4.6.2.4 Slovenska zgodaj operjena kokoš

Pasma slovenska zgodaj operjena kokoš izvira iz več provenienc. Prva je bila uvožena leta 1959 iz ZDA, kasneje pa so z namenom preizkušanja, različne linije te pasme uvozili na Seleksijsko farmo Neverke. Po ukinitvi selekcije na omenjeni farmi je večino linij bele plimutke prevzela Raziskovalna postaja Rodica, kjer so nato selekcionirali kokoši na zgodnje operjanje (linija B) in na pozno operjanje (linija P) piščancev. Zgodnje oz. pozno operjanje je spolno vezana lastnost.

Kratek opis:

- prsa: močna, široka,
- hrbet: širok,
- greben: enostaven, srednje visok,
- oči: rumene,
- priuhki: majhni, rdeči,
- noge: rumene,
- barva perja: bela,
- operjenost: zgodnja,
- barva jajčne lupine: svetlo rjava,
- telesna masa:

- petelin: 4,7 do 5,3 kg,
- kokoš: 3,6 do 3,9 kg,
- proizvodne lastnosti:
- spolna dozorelost (starost ob znesenju prvega jajca): 24 do 25 tednov,
- nesnost (število znesenih jajc na leto): 180 do 200,
- povprečna masa jajc: 60,
- proizvodni tip: pitovni.

Slovenska zgodaj operjena kokoš
(Fotografija: Angela Cividini, univ.dipl.inž.zooteh.)

4.6.2.5 Slovenska pozno operjena kokoš

V šestdesetih letih 20. stoletja so na Selekcijško farmo Neverke uvozili več populacij bele plimutke. Kasneje je večino teh populacij prevzela Raziskovalna postaja Rodica, kjer so nato oblikovali dve podpopulaciji: (1) zgodaj in (2) pozno operjeno. Linija P je bila dokončno formirana v šestdesetih letih 20. stoletja. Z neprekinjenim čistopasemskim rejskim in selekcijskim delom preko treh desetletij na pozno operjenih kokoših so oblikovali slovensko tradicionalno pasmo kokoši z imenom slovenska pozno operjena kokoš.

Kratek opis:

- prsa: močna, široka,
- hrbet: širok,
- greben: enostaven, srednje visok,
- oči: rumene,
- priuhki: majhni, rdeči,
- noge: rumene,
- barva perja: bela,
- operjenost: pozna,
- barva jajčne lupine: svetlo rjava,
- telesna masa:
- petelin: 4,3 do 4,7 kg,
- kokoš: 2,8 do 3,2 kg,

- proizvodne lastnosti:
- spolna dozorelost (starost ob znesenju prvega jajca): 24 do 25 tednov,
- nesnost (število znesenih jajc na leto): 180 do 200,
- povprečna masa jajc: 60 g,
- proizvodni tip: pitovni.

Slovenska pozno operjena kokoš
(Fotografija: Angela Cividini, univ.dipl.inž.zooteh.)

4.6.2.6 Slovenska pitovna kokoš

Izhodiščna populacija pri oblikovanju slovenske pitovne kokoši je bila uvožena provenienca White Mauntain. Pri nastanku te pasme pa so bile vključene še druge pasme in linije težkega tipa, ki so jih imeli v sedemdesetih letih 20. stoletja na Raziskovalni postaji Rodica (kasneje na Oddelku za živinorejo). Od leta 1975 se na živalih te pasme neprekinjeno izvajajo čistopasemski rejski in selekcijski postopki. Nadomestila je nekatere druge pasme in linije, ki so se v ta namen uporabljale poprej. V Sloveniji jo selekcionirajo zadnjih 20 let.

Kratek opis:

- prsa: močna, široka,
- hrbet: širok,
- greben: enostaven, srednje visok,
- oči: rumene,
- priuhki: majhni, rdeči,
- noge: rumene,
- barva perja: bela,
- operjenost: zgodnja,
- barva jajčne lupine: svetlo rjava,
- telesna masa:
- petelin: 4,4 do 5,0 kg,
- kokoš: 3,4 do 3,8 kg,
- proizvodne lastnosti:
- spolna dozorelost (starost ob znesenju prvega jajca): 24 do 25 tednov,
- nesnost (število znesenih jajc na leto): 160 do 180,
- povprečna masa jajc: 61 g,
- proizvodni tip: pitovni.

Slovenska pitovna kokoš
(Fotografija: Angela Cividini, univ.dipl.inž.zooteh.)